

nog niet onderkend. Dat haar na de vrede met Spanje een nieuw gevaar zou bedreigen, was nog tot niemand doorgedrongen.

Groenvelds boek geeft dus voor al de drie hoofdpunten een nieuw beeld. Het laat zien dat beoefening van de diplomatieke geschiedenis nog even zinvol kan zijn als honderd jaar geleden. Het verschaft de lezer kennis, die hij kan gebruiken — en desgewenst ook actueel maken, maar het boek is toch wel tevens een waarschuwing tegen de gevaren van al te gretig actualiseren. Geyls harde oordeel over Frederik Hendrik, zo zegt Groenveld, is mede ingegeven door spijt dat deze stadhouder de kans verzuimd heeft noord en zuid in één staat te verenigen, zoals Geyl het in zijn eigen tijd nog zo graag wilde.

Het andere probleem, orde scheppen in de chaos van evenementen, is door de indeling naar behoren opgelost, zowel door de splitsing in een algemeen en een bijzonder deel als door de behandeling van dat bijzondere in twee aparte stukken. Het verhaal richt zich op de hoofdzaken, en wie zich bij grote bronnenrijkdom die beperking wil opleggen, moet veel durven weglaten. Dat doet Groenveld ook, maar omdat hij toch de informatie die hij heeft verzameld zo volledig mogelijk wil doorgeven, zijn de noten niet alleen verwijzend, doch ook aanvullend, expliciterend en polemiserend. Dat doet natuurlijk het boek aan waarde winnen, maar noten van deze soort behoren zo duidelijk bij de tekst, dat de Bataafsche Leeuw ze nergens anders had mogen afdrukken dan aan de voet van de bladzijde. Ze zijn immers niet alleen voor de gebruiker, maar ook voor de lezer bestemd.

Die lezer zou, tenslotte, ook dankbaar zijn geweest voor een wat nadrukkelijker typering van de hoofdpersonen. Over een veelvuldig optredend acteur als Albert Joachimi bijvoorbeeld vernemen we in de tekst zelden meer dan dat hij oud was. Zijn portret is te vinden op bladzijde 190, waar het jaartal 1605 voor zijn benoeming tot ambassadeur natuurlijk een drukfout is voor 1625. Toen was hij ook al oud, en misschien vonden zijn opdrachtgevers hoge ouderdom dus wel een aanbeveling. Per slot van rekening stuurden zij in de jaren veertig ook de bepaald niet meer jeugdige François van Aerssen als onderhandelaar naar Engeland.

Over Joachimi in elk geval zou dus wel iets te zeggen zijn, maar mogelijkterwijls komt dat in het tweede boek, dat de auteur reeds aankondigt. Het titelblad vermeldt voorzichtigheidshalve nergens de woorden 'deel I', maar Groenveld heeft meer boeken geschreven en zal dus de kansen op de verwezenlijking van zijn belofte correct getaxeerd hebben. Hij zal zijn lezers er in ieder geval een aangename dienst mee bewijzen.

A. Th. van Deursen

O. S. Lankhorst, *Reinier Leers (1654-1714) uitgever & boekverkoper te Rotterdam. Een Europees 'libraire' en zijn fonds* (Dissertatie Nijmegen; Studies van het Instituut voor intellectuele betrekkingen tussen de Westeuropese landen in de zeventiende eeuw, Nijmegen (SIB) X; Amsterdam-Maarssen: AP A-Holland Universiteitspers, 1983, xiv + 299 blz., f52,-, ISBN 90 302 1010 9).

Lankhorsts dissertatie over Reinier Leers is alweer deel X van de in 1973 gestarte reeks van het Nijmeegse Instituut voor intellectuele betrekkingen dat zich zo verdienstelijk heeft gemaakt voor de bestudering van het Nederlandse aandeel in de internationale Republiek der letteren in het tijdvak 1650-1730. Zoals vaker in Nijmegen het geval is, lag ook aan dit boek een doctoraal werkcollege ten grondslag. H. Bots bracht hierover in

aflevering LIII-LIV (1982) van het *Documentatieblad werkgroep achttiende eeuw* een eerste verslag uit en deze studie vormt het sluitstuk. Monografieën gewijd aan Nederlandse boekhandelaren en uitgevers zijn zeldzaam. Het enige voorbeeld waarover Lankhorst kon beschikken was Van Eeghens studie over Jean-Louis de Lorme (opgenomen in haar *Amsterdamse boekhandel*). Lankhorsts boek valt in twee delen uiteen. In het eerste, meer beschrijvende deel komt, na een overzicht van de positie van de Nederlandse boekhandel rond 1680, de biografie van Leers aan de orde, gevolgd door een schets van zijn bedrijf en van de bedrijfsvoering vooral toegespitst op de handel met Frankrijk. Het tweede deel heeft een documentair karakter en bevat naast de uitgave van een selectie van Leers' correspondentie, een reconstructie van het fonds Leers.

Lankhorst laat zien hoe groot het aandeel van Pierre Bayle in het succes van Leers is geweest. Bayle fungeerde niet alleen als corrector, vooral was hij de figuur die Leers in de Republiek der letteren introduceerde en voor de aanvoer van manuscripten zorgde. Op deze wijze slaagde Leers erin een zeer respectabel fonds op te bouwen met vele hoogtepunten: onder andere Bayles *Dictionnaire*, Simons *Histoire Critique* en Furetières *Dictionnaire Universel*. Leers was werkzaam op een moment dat de censuur in Frankrijk op zijn felst was. Lankhorst schildert zeer levendig hoe Leers omzichtig moest manoeuvreren om zijn Franse belangen veilig te stellen. Leers leverde onder meer voor grote bedragen aan de Bibliothèque du roi en diende daarom goede relaties te onderhouden met het voor de censuur verantwoordelijke Parijse Bureau de la librairie. Enkele malen weigerde Leers dan ook manuscripten omdat publikatie zijn Franse belangen kon schaden.

Een archief Leers was niet beschikbaar. Lankhorst was daarom gedwongen de moeizame, indirecte weg te bewandelen om aan zijn gegevens te komen. Dit tekort heeft hij trachten te compenseren door een uitputtend gebruik te maken van de beschikbare literatuur over het boekhandelsbedrijf. Gevolg is wel dat het dubieus blijft in hoeverre het beschrevene ook op Leers' bedrijf van toepassing is geweest. Aan de andere kant ontstond op deze wijze een bruikbaar overzicht van het boekhandels- en uitgeversbedrijf op de overgang zeventiende/achttiende eeuw. Ook voor de reconstructie van het fonds heeft Lankhorst veel speurwerk moeten verrichten. Niet alleen heeft hij de pseudo-Leersiana getraceerd, maar tevens heeft hij de uitgaven opgenomen waarvoor Leers zich van een fictief drukkersadres bediende. Publicaties van Leers die niet meer te lokaliseren waren, zijn buiten beschouwing gebleven evenals alle in plano's zoals portretten en gravures. Hoewel de catalogi hiervoor beschikbaar waren, heeft Lankhorst er helaas van afgezien een afgerond beeld te verschaffen van Leers' boekhandelsassortiment. Waar vele geleerden, Bayle inclusief, herhaaldelijk klaagden dat er in de Republiek zo weinig goede buitenlandse boeken te verkrijgen waren, zou het fascinerend geweest zijn te weten wat er nu zoal in boekwinkels van het kaliber Leers te koop was.

W. W. Mijnhardt

D. Ormrod, *English Grain Exports and the Structure of Agrarian Capitalism 1700-1760* (Occasional Papers in Economic and Social History XII; Hull: Hull University Press, 1985, xii + 145 biz., £8,95, ISBN 0 85958 445 3).

Dit is een weinig omvangrijke doch interessante studie over een scherp omlinjd onderwerp: het soort kapitalisme dat kon opkomen dankzij de pre-industriële graan-